

Förord

MATTIAS LUNDBERG

”Tidegården i kyrkotraditionerna” är temat för årets volym av *Svenskt gudstjänstliv*. Tematikens avgränsning torde vara lättförståelig för den intresserade läsaren men på samma gång möjligen överraskande formulerad. Singularformen i titelns första led och pluralformen i dess andra kan ge intrycket av en monolitisk tradition som spritt sig genom väst- och östkyrkans alla historiska förgreningar. Så ser det dock naturligtvis inte ut vid mer ingående liturgihistorisk betraktelse. I själva verket har tidegården, officiet, med sina över dygnet och veckan spridda bönetimmar, företett högst olika utveckling i kyrkans olika västliga och östliga traditioner. Jämfört med mässan – huvudgudstjänsten med nattvardsfirande vid fest- och söndagar – har tidegården inte haft en på samma sätt kontinuerlig tradition ens inom västkyrkliga särtraditioner. Den har i vissa tider drastiskt förkortats, förenklats eller officiellt upphört, men ofta levt vidare i undervegetationen och flera gånger antingen återkommit eller gett upphov till nya gudstjänsttyper svarande mot liknande funktioner och upplevda behov.

Om någon i Sverige för hundrafemtio år sedan talat eller vurnat för bedjandet av vesper eller matutin hade slutsatsen dragits att vederbörande var starkt tillvänd den romersk-katolska traditionen. I lutherska samfund hade då otte- och aftonsången, i de sammanhang dessa alls firades, fått en form och gestaltning som i så hög grad skilde sig från den medeltida och reformationstida traditionen att den knappast kunde igenkännas. Att intresse och behov för sådana gudstjänsttyper fortfarande stod starka framgår dock av exempelvis

julottans obestriddligt starka plats i svenskt fromhet, kultur och samhällsliv under hela samma period. Den är ju inget annat än juldagens matutin, förklädd till ett slags ”tjuvstart” av julmässan, vilken den efterhand rent av kommit att ersätta – i dag finns svenskyrkliga församlingar där julmessa inte firas, utan enbart julotta. Även helgmålsbönen på lördagkvällen signalerar en rest av tidegårdens struktur där dygnsskiftet till en festdag inleddes vid Vesper dagen före festdagen.

För omkring hundra år sedan inleddes i Svenska kyrkan en tidegårdsrenässans som så småningom fått effekter som inte ens den mest liturgiskt optimistiske vid tillfället nog kunnat föreställa sig. Införandet av tidegårdsbön och sjungen tidegårdscykel för präster och lekmän var i många avseenden ett arbete i stark opinionsmässig motvind vad gällde kyrkosyn och kyrkoliv, men det hela kom att verkställas systematiskt och med den strategiska försiktighet och kompromissvilja som är nödvändig när något nytt ska införas eller något avlagt återinföras. I Svenska kyrkan hette de ledande pionjärerna i denna rörelse Knut Peters och Arthur Adell, och de tog ofta stiftens kyrkosångsförbund och andra nätverk till hjälp i sina bemödanden. I flera avseenden är *Svenskt gudstjänstliv* som tidskrift intimt historiskt sammanflätad med dessa tidegårdssträvanden, och de moderna pionjärerna har också blivit föremål för specialstudier i densamma (se volym 66: *Tidegårdens tillskyndare*, 1991).

Något som skiljer årets perspektiv från alla föregående studier på området är den liturgiska konvergens som gör att man idag faktiskt på ett sätt kan tala om ”tidegården” (singularis) ”i kyrkotraditionerna” (pluralis). 2021 är det nämligen inte alls ovanligt att tidegård i Sverige läses eller sjungs i vidare ekumeniska sammanhang än katolska och lutherska, såsom till exempel i olika frikyrkliga traditioner. Ofta tar sig tidebönerna här speciella och kontextuellt beroende uttryck men följer ofta grundprincipen av Psaltarens läsande eller sjungande uppdelat på en veckocykel. Ett belysande exempel är den nyligen avväntat drastiska förändringar drabbade ekumeniska kommittén i Bjärka-Säby. Denna är i allt väsentligt rotad i en pingstkyrklig tradition, men med en modifierad västkyrklig tidegård som ett av sina fromhetsfundament. Därutöver läses och sjungs tidegård i en

tidsålder av tilltagande individualism även av många individer helt på egen hand, utan den församlingens bönegemenskap som var en förutsättning för att ett återinförande av tidegården under 1900-talet skulle vinna bredare acceptans. Jimmy Österbacka behandlar i denna volym en digital tidegårdssituation där just de frikyrkliga kontexterna får en intressant belysning i pandemins tidevarv.

En sådan utveckling som Österbacka beskriver hade nog för hundra år sedan överraskat Levi Pethrus i lika hög grad som Adell och Peters. Tanken på att några av 2020-talets pingstvännen (eller för den del vad som då kallades ”privatkristna”) skulle följa psaltaren i en veckocykel torde ha framstått som mycket orealistisk. Tidegårdens återkomst under 1900-talet realiserades till stor del genom musiken i ett växande intresse för den gregorianska sången i gudstjänsten. Detta har gett upphov till en rad officiella och inofficiella material för tidegård sjungen på svenska. Under titeln ”På väg mot en perfekt symbios?” behandlar Sverker Jullander huvudlinjerna för denna utveckling. Han analyserar där det svenska språkets böjlighet och lämplighet för melodier som ursprungligen växt fram som ett naturligt intonations- och betoningsmönster för latinet, samt tecknar den inte okomplicerade framväxten av olika musikaliska lösningar, där man långt ifrån alltid varit ense om ideal, principer och vägval.

Svenskan som tidegårdsspråk står i fokus även i Rickard Melkerssons bidrag till årets årsbok. Tidegården kan till stor del betraktas som inympad i den skandinaviska lutherska traditionen ett halvt millenium före vår egen tid. Artikeln redovisar nya analyser av avgörande betydelse för frågan huruvida de tidigaste danska och svenska tidegårdsböckerna i själva verket är något av ”felande länkar” mellan senmedeltidens tidegårdsliv och reformationstidens psaltarfromhet. De svenska och danska tryckta tideböckerna visar en överraskande inbördes självständighet, vilken hos Melkersson studeras på olika nivåer med hjälp av teoretiska och analytiska kategorier rörande form, innehåll och redaktion.

En av 1900-talets största internationella kännare av tidegårdens historia och teologi var den numera hädangångne Robert Fran-

cis Taft (1932–2018). Tafts häpnadsväckande djup och produktivitet (med närmare sexhundra lärda publikationer om både öst- och västkyrkans liturgihistoria) präglades av hans fasta övertygelse om gudstjänstlivets och -brukets betydelse för kyrkligt liv, teologi och andlighet i hela dess omfattning. ”Liturgy is the Church’s chief way of communicating what it is” uttryckte han det i en av sina många föreläsningar rörande mässa, tidegärd och andra liturgiska uttrycksformer. Vi har fått tillåtelse att översätta och inom årets tematik här för första gången på svenska återge två kapitel ur Tafts ”The Liturgy of the Hours in the East and West”, den kanske mest genomreflekterade och grundliga framställningen av tidegärdens teologi. För översättningen svarar Mikael Löwegren.

Två bidrag i boken behandlar fenomenet av hög aktualitet utanför årets tidegärdstematik. Ninna Edgardh studerar med material- och perspektivmässig utgångspunkt i det gångna årets världspandemi hur Svenska kyrkans gudstjänstliv påverkats av nedstängning, isolering, karantän och digitala lösningar. Den samtida blicken kan på ett särskilt sätt tränga in i ett slags ecklesiologi i förändring genom yttre, oförutsedda, faktorer. Edgardh frågar sig till vad svenska församlingar egentligen kan, vill och bör återgå den dag samhället åter har öppnats.

Utöver dessa vetenskapliga artiklar innehåller årsboken en kommenterad inventering av sång- och psalmböcker samt psalmbokstillägg i olika svenska samfund sedan 1950-talet. För detta värdefulla arbete står Karin Karlsson, vars insats kan ses som en fortsättning på de överblickar rörande provförslag och psalmbokstillägg som årsboken upptagit genom åren. Nu närmast har psalmfrågor aktualiserats av preliminära diskussioner om ett eventuellt nytt psalmboksarbete i Svenska kyrkan, i vilken fråga det när denna volym går av trycket signalerats att Kyrkomötet ska fatta beslut om tillägg, snarare än om ny psalmbok. Temat för föregående årsbok – *Arbete med psalm* (2020) – är således alltjämt högaktuellt, och Karlssons inventering erbjuder en nyttig överblick till det ekumeniska psalmlandskapet.

Det är redaktörens förhoppning att årets *Svenskt gudstjänstliv* ska

väcka intresse och upplysa om tidegårdens fortsatta betydelse i kyrkolivet, och att dess vidgade perspektiv är av stort vetenskapligt intresse i en från liturgisk utgångspunkt samtidigt både konvergerande och divergerande tid. En redaktionsgrupp med speciellt ansvar för årets volym har utgjorts av Anna J. Evertsson, Mikael Löwegren och huvudredaktören. Den intresserade uppmanas att läsa denna bok såsom tidegården föreskriver läsning av Psaltaren: kapitel för kapitel – cykliskt, i skenet av såväl inskjutna tillägg som av det viktigaste redan tidigare lästa – och med kontemplation på egen kammare mellan alla de lästa delarna.